

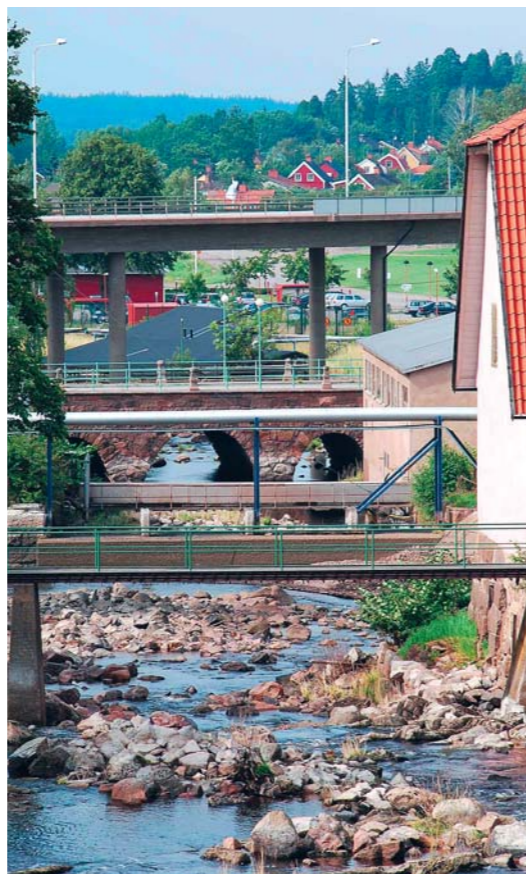
NYFIKEN på Svartån

Svartån är till längd och vattenföring en av södra Sveriges större åar.

Den rinner upp i Nässjötrakten på det småländska höglandet, fortsätter sedan norrut, passerar sjön Sommen och når slutligen, efter ca 160 km färd, sitt utlopp i sjön Roxen. Fallhöjden är betydande, 112 m, vilket tillsammans med åns omväxlande karaktär ger förutsättningar för ett rikt biologiskt liv. Ån kan vara lugnflytande eller forsande, omges av skogslandskap, ådalar eller slättlandskap, rinna över/genom granit och morän i söder eller sedimentära bergarter och lerjordar i norr. Såväl vattenegenskaper som växt- och djurliv i och omkring ån bestäms både av dessa naturliga faktorer och människans påverkan i form av kraftverksbyggen, vattenavledning för bevattning och avloppsutsläpp och föroreningar.

Det var bättre förr...

På den tiden Svartån var en naturlig å med otämjda forsar fanns ett mycket rikt fiskbestånd som var en viktig födoresurs. Tidiga fotografier visar en livlig fiskmarknad på torget så sent som på 1800-talet. Fram till dess var människans påverkan på det biologiska livet i ån jämförelsevis ganska liten. Visst påverkade verksamheter som kvarnar, smedjor, färgerier lokalt vid ån men industrialiseringen från 1800-talets mitt och framåt innebar något nytt och mer genomgripande. Åns huvudfåra reglerades när kvarnar och smedjor industrialiserades och i början av 1900-talet kom kraftverken som helt skar av det naturliga vattenflödet. Tillflödet Sommen blev en reglerad sjö. Människan, inte naturen, styr nu vattennivån i Svartån.

Spillvattenfåran vid Boxholms bruk.

Svartån.

Vattendom säkerställer vattennivån

I Svartåns huvudfåra finns idag nio kraftverk som tillsammans med åtskilliga mindre dammar i biflödena radikalt påverkar växter och djur i ån. Många av de sällsynta arter som ännu finns kvar är på gränsen till fortsatt överlevnad så det är mycket viktigt att man lyckas säkerställa en så god vattenmiljö som möjligt och att man bedriver ett aktivt arbete för att förbättra den. I en vattendom vägs kraftverkens intresse av att producera el och lantbrukets behov av bevattning mot andra intressen som fortsatt biologisk mångfald eller ett rikt fiske. Text fastslås mellan vilka nivåer vattnet ska få variera under året. Självklart måste tillräckligt mycket vatten lämnas kvar i ån under alla årstider och variationerna i vattenflöde får inte bli för abrupta för att vattenlevande organismer ska kunna trivas och leva kvar.

Rent vatten tack!

Vattenkvaliteten är också väsentlig för allt levande i ån. Svartån belastas ständigt av närsalter (kväve och fosfor), bakterier, tungmetaller, bekämpningsmedel, och organiska ämnen från industrier, tätorter, jord- och skogsbruk längs ån. Problemen med ökad halt närsalter, dålig syresättning och föroreningar är störst där jordbrukslandskapet dominerar i omgivningarna. Däremot finns inga problem alls med försurning i Svartån som är välbuffrad med ett pH över 7. Bottenfaunaundersökningar här i Mjölby har visat att såväl syrekrävande som föroreningskänsliga arter kan leva på den här åsträckan. Den har bedömts ha mycket höga naturvärden och hyser flera ovanliga arter. Bland dem märks både natt- och dagsländor och musslor där flera arter är med på den sk rödlistan över hotade arter.

Svårt att komma fram sa ålen..

Kraftstationer med sina dammar utgör hinder för vandrande fiskarter som asp, vimma, öring och ål. I ett naturligt vattendrag vandrar de här arterna långa sträckor under sin livstid. De kläcks i lämpliga miljöer långt uppe i åar och bäckar, vandrar ut till sjöar eller hav för att senare återvända för att "leka", lägga rom i sina barndomsquarter. Ål.

Tänk om vi kunde säkerställa fisksäkra förbifarter vid kraftverken så att ålen, bäcköringen och de andra arterna återigen kunde leva ett naturligare liv och vandra i hela Svartån!

Denna skylt har producerats med hjälp av statligt bidrag via Länsstyrelsen i Östergötland.

Text: Ingrid Bergengren
Foto: Lisa Johansson
Layout: Text & Bild i Motala

Mjölby Kommun
Miljökontoret